

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการทำกิจกรรมธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเองของกลุ่มสันติอโศก โดยเลือกชุมชนศิระะอโศก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกรณีศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการทำกิจกรรมธรรมชาติ ศักยภาพในการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ตลอดจนปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชาวศิระะอโศก โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การตรวจสอบข้อมูล
5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า กลุ่มสันติอโศกมีเครือข่ายที่ดำเนินการในรูปแบบของชุมชนพึ่งตนเอง ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน 5 ชุมชนด้วยกัน คือ

- 1.1 ชุมชนศิระะอโศก ตั้งอยู่ในอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ
- 1.2 ชุมชนปฐมอโศก ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม
- 1.3 ชุมชนศาลืออโศก ตั้งอยู่ในอำเภอไพศาลี จังหวัดนครสวรรค์
- 1.4 ชุมชนสีมาอโศก ตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา
- 1.5 ชุมชนราชธานีอโศก ตั้งอยู่ในอำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ทั้ง 5 ชุมชนมีลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกัน คือ ประกอบไปด้วยโครงสร้างสำคัญ 3 ส่วน อันได้แก่ บ้าน วัด (พุทธสถาน) และโรงเรียน โดยมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันเป็นอย่างมาก และแต่ละชุมชนยังมีกิจกรรมในการผลิตสิ่งอุปโภคบริโภค เพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานของคนในชุมชนเป็นหลัก

เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกประชากรในชุมชนศิระะอโศกเป็นตัวอย่งในการศึกษา เนื่องจากชุมชนมีคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งมายาวนานถึง 22 ปี โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2519 จัดว่าเป็นชุมชนหนึ่งในยุคเริ่มต้นของกลุ่มสันติอโคก มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ เพราะมีพัฒนาการในด้านต่างๆอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคของชุมชนได้อย่างชัดเจน

2. ได้รับการยอมรับว่าเป็นชุมชนที่มีการทำกิจกรรมธรรมชาติที่ไดผล และครบวงจรที่สุดในบรรดาชุมชนต่างๆของกลุ่มสันติอโคก ปัจจุบันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวดูงานที่สำคัญ และมีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ของความเป็นคนไทยอีสานอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชน

3. ความเหมาะสมและความสะดวกในการที่ผู้วิจัยจะเข้าไปศึกษา ในเรื่องการคมนาคม การติดต่อประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชน ตลอดจนที่พักอาศัย เป็นต้น

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบไปด้วย สมณะ 2 รูป คณะกรรมการหรือตัวหลักของชุมชน 10 คน เด็กนักเรียนระดับอุดมศึกษา 7 คน เด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา 42 คน คนวัดและผู้ใหญ่ทั่วไป 18 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือและวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม ซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจและสร้างข้อสรุปที่ถูกต้องได้ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

2. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยผู้วิจัยจะมีจุดมุ่งหมายอยู่แล้วว่าต้องการได้ข้อมูลในเรื่องใด พร้อมทั้งดำเนินการสัมภาษณ์เหมือนกับการพูดโดยปกติ โดยปล่อยบรรยากาศให้เป็นไปอย่างเรียบง่ายและเป็นธรรมชาติที่สุด รวมทั้งไม่เคร่งครัดเกี่ยวกับขั้นตอนและลำดับของคำถาม ด้านเวลานั้นผู้วิจัยจะเลือกเวลาที่เหมาะสม โดยจะเน้นความสะดวกของผู้ให้สัมภาษณ์เป็นหลัก

3. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เช่น การเดินสำรวจรอบๆชุมชน เป็นต้น โดยผู้วิจัยอยู่ในฐานะและบทบาทของการเป็นสมาชิกคนหนึ่งๆของชุมชน ซึ่งต้องดำเนินชีวิตประจำวัน และร่วมทำกิจกรรมต่างๆให้เหมือนกับสมาชิกคนอื่นๆของชุมชน

4. การจดบันทึกภาคสนาม (Field Note) โดยผู้วิจัยทำการจดบันทึกข้อมูลที่สำคัญอย่างย่อๆ ขณะที่กำลังสังเกตหรือทันทีหลังการสังเกต ทั้งนี้แล้วแต่เงื่อนไขของการเก็บข้อมูล จากนั้นไม่

เกิน 24 ชั่วโมง จึงนำมาเรียบเรียงเป็นข้อความที่ขยายมากขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์ข้อมูลและวางแผนการเก็บข้อมูลในขั้นต่อไป (สุภางค์ , 2536 : 97 - 98)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เดือนพฤษภาคม 2541 ผู้วิจัยได้สำรวจสถานที่ตั้ง และสภาพโดยทั่วไปของชุมชนครั้งหนึ่ง ก่อนเลือกเป็นกรณีศึกษา ซึ่งตรงกับช่วงปิดเทอม เด็กๆซึ่งเป็นสมาชิกส่วนใหญ่ของชุมชนแยกย้ายกันกลับบ้าน ทำให้คนและบรรยากาศในชุมชนเงียบเหงาไปมาก ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้นำของชุมชนมีภาระกิจที่อื่น ผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับตัวแทนของชุมชน เมื่อผู้วิจัยแสดงความประสงค์เลือกชุมชนศีระชะโศกเป็นกรณีศึกษา ก็ได้รับการยืนยันว่ามีความพร้อมที่จะสนับสนุนในการศึกษาด้วยความเต็มใจ

ผู้วิจัยได้กลับไปยังชุมชน ในเดือนตุลาคม 2541 ช่วงเวลานั้นยังไม่เปิดเทอม แต่โรงเรียนสัมมาสิกขาศีระชะโศกไม่มีการเรียนการสอน เพราะเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ต้องเดินทางไปช่วยงานในเทศกาลกินเจ ตามร้านอาหารมังสวิรัตของสันติอโศก ที่มีอยู่หลายแห่งในต่างจังหวัด หลายฐานงาน เช่น โรงเพาะเห็ด บ้านแชมพู เรือนเพาะชำ ต้องปิดตัวลงชั่วคราว เพราะไม่มีแรงงาน ในครั้งนั้นผู้วิจัยได้พักอาศัยในชุมชนเป็นเวลา 9 วัน มีโอกาสได้ปฏิบัติงานร่วมกิจกรรมกับสมาชิกที่เหลืออยู่ การเป็นคนแปลกหน้าเข้าไป ทำให้ได้รับความสนใจจากสมาชิกของชุมชนในระดับหนึ่ง คำถามที่ผู้วิจัยมักจะได้รับก็คือ เป็นใคร ? มาจากที่ไหน ? มาทำอะไร ? คิดอย่างไรถึงเลือกศึกษาที่นี่ ? ผู้วิจัยได้ให้คำตอบไปตามความจริง แต่เด็กและผู้สูงอายุหลายคนไม่เข้าใจความหมายของคำว่า "วิทยานิพนธ์" ผู้วิจัยจึงอธิบายสั้นๆว่า เป็นการบ้านชิ้นสำคัญที่ผู้เรียนปริญญาโทต้องทำ ผู้ถามก็ดูจะพอใจและเข้าใจคำตอบของผู้วิจัยมากขึ้น ตลอดเวลา 9 วัน ผู้วิจัยได้พักที่บ้านของคุณ ขวัญดิน ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านที่นี่ บ้านหลังนี้เป็นจุดที่ตัวหลักคนอื่นๆของชุมชน มักจะแวะมาปรึกษาหารือกันเรื่อง การงานอยู่เสมอ ผู้วิจัยจึงได้รับข้อมูลซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากจากการร่วมรับประทานอาหารนั่นเอง

ผู้วิจัยได้เดินทางเข้าไปศึกษาชุมชนอย่างจริงจังอีกครั้ง ในวันที่ 10 ธันวาคม 2541 สมาชิกของชุมชนส่วนหนึ่งคุ้นเคยกันดีอยู่แล้ว แต่อีกส่วนหนึ่งซึ่งในครั้งก่อนไปช่วยงานในเทศกาลกินเจ มองผู้วิจัยเป็นคนแปลกหน้า คำถามที่เคยได้รับ ถูกถามขึ้นอีกครั้ง และผู้วิจัยก็ตอบกลับไปเช่นเดิม การมาของผู้วิจัยถูกบอกเล่ากันไปปากต่อปาก สมาชิกในชุมชนบางคนรู้จักชื่อของผู้วิจัย ทั้งๆที่ไม่มีโอกาสได้พูดคุยกันมาก่อน

ชุมชนศีระชะโศกเป็นชุมชนของผู้รักชาติล ยามพบหน้ากันในแต่ละวัน ทุกคนจะทักทายกันด้วยการยกมือไหว้ และกล่าวคำว่า "สวัสดีครับ / ค่ะ" หรือ "เจริญธรรมครับ / ค่ะ" ถ้อยคำเพียงเล็กน้อยเช่นนี้ เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการสร้างความคุ้นเคยกับบุคคลอื่นในชุมชนของผู้วิจัย แม้จะไม่

เคยได้รู้จักกันมาก่อน แต่ความอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพ อ่อนโยน ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ในตัวของชาวชุมชนส่วนใหญ่ ทำให้กำแพงของความแปลกหน้า ถูกทำลายลงได้อย่างไม่ยากเย็น ความสัมพันธ์ของผู้วิจัยกับชาวชุมชนสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

ในการเข้าไปศึกษาชุมชนศรีระอโคก ผู้วิจัยวางบทบาทของตนเองไว้ในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง ของชุมชน มีหน้าที่ปฏิบัติงาน ร่วมกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนเหมือนกับสมาชิกคนอื่นๆ บทบาทดังกล่าว ทำให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอยู่ตลอดเวลา ผู้วิจัยจึงได้ทราบถึงลักษณะการดำเนินงานทั่วไป ลักษณะการทำกิจกรรมธรรมชาติ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งได้ทราบถึงพฤติกรรม ชีวิตประจำวันที่ดำเนินไปตามปกติของชาวชุมชนอีกด้วย

การรวบรวมข้อมูลในระยะแรกของการเข้าพื้นที่นั้น ผู้วิจัยเริ่มต้นโดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของชุมชนศรีระอโคก และการได้สนทนากับชาวชุมชนถึงการดำเนินงานโดยทั่วไป ลักษณะการทำกิจกรรมธรรมชาติ ผู้รับผิดชอบในแต่ละฐานงาน เวลาในการทำกิจกรรมต่างๆ เมื่อได้รายละเอียดข้างต้น ผู้วิจัยจึงกำหนดตัวผู้ให้สัมภาษณ์ และเวลาในการเข้าไปสังเกตการปฏิบัติงาน

ในส่วนของการสัมภาษณ์นั้น ใช้ทั้งวิธีสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยจะสนทนาถึงเรื่องทั่วไปภายในชุมชน ซึ่งไม่ส่งผลให้ผู้ถูกสัมภาษณ์อึดอัดหรือลำบากใจที่ต้องให้คำตอบ จากนั้นผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลที่ได้ เพื่อนำมากำหนดประเด็นที่สนใจจะเจาะลึกต่อไป ในระหว่างการช่วยเหลืองานของชาวชุมชน ผู้วิจัยจะสังเกตและชวนสนทนาอย่างเป็นกันเองไปพร้อมๆกัน การได้เข้าไปสัมผัสกับเหตุการณ์ต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสดูแลเรียนรู้ถึงพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหนึ่งกับอีกบุคคลหนึ่ง การวางตัวเป็นผู้ฟังที่ดี และผู้ซักถามที่มีมารยาท ทำให้ผู้ร่วมสนทนาไว้วางใจ และกล้าบอกเล่าเรื่องราวต่างๆให้ฟังได้อย่างสนิทสนม

4. การตรวจสอบข้อมูล

ในการตรวจสอบข้อมูลที่ได้รับ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) (Denzin, 1970 อ้างโดย สุภางค์, 2540 : 129-130) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) เป็นการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ได้รับนั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือ การสอบแหล่งของข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล เช่น ถ้าเก็บข้อมูลต่างเวลากันจะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ ถ้าเก็บข้อมูลต่างสถานที่กันจะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่ ถ้าเก็บข้อมูลจากบุคคลใหม่ที่ไม่ใช่คนเดิมจะได้ข้อมูลเหมือนกันหรือไม่

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบไปด้วย

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์แบบอุปมัย (Analytic Induction) ซึ่งเป็นวิธีตีความสร้างข้อสรุป ข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น ชีวิตประจำวัน ความเป็นอยู่ในสังคม เป็นต้น เมื่อได้เห็นรูปธรรมหรือได้เห็นเหตุการณ์หลายๆเหตุการณ์แล้ว ผู้วิจัยจะลงมือสร้างข้อสรุป ถ้าข้อสรุปนั้นยังไม่ได้รับการตรวจสอบด้วยวิธีการแบบสามเส้า ก็ถือว่าเป็นสมมติฐานชั่วคราว แต่ถ้าหากได้รับการตรวจสอบแล้ว ก็ถือเป็นข้อสรุปซึ่งมีความเป็นนามธรรมในระดับต้นๆ (สุภาวงศ์ , 2540 : 131-133)